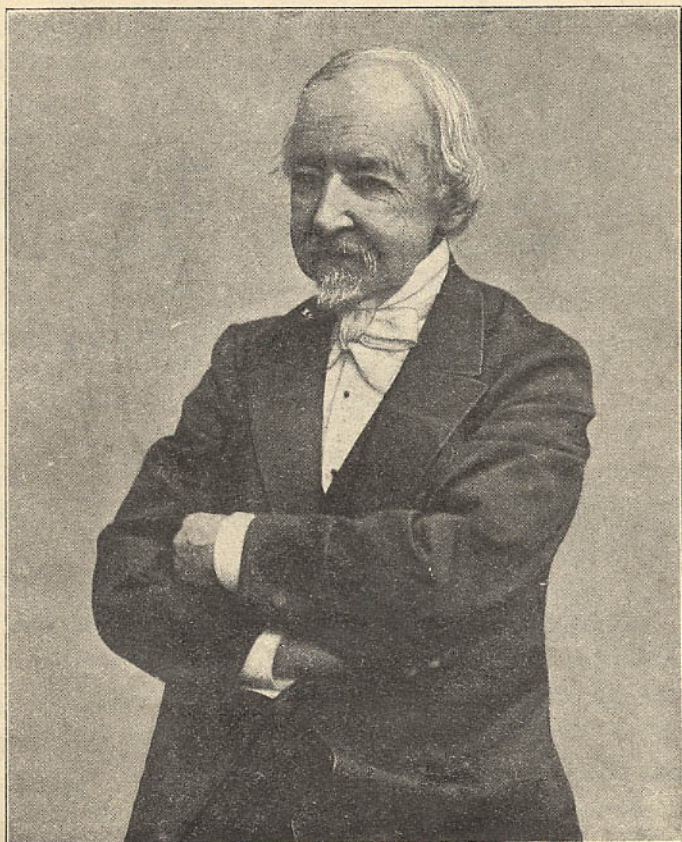

PROFHÄFTE.

Samlade Skrifter

af

Zacharias Topelius

Ett nationalverk för Sveriges och Finlands folk.

Helsingfors. G. W. Edlunds förlag.

Anmälan.

Zacharias Topelius'

Samlade Skrifter.

Den mångsidiga och alsterrika författarverksamhet, som Zacharias Topelius under loppet af mer än sextio år utöfvade till glädje och gagn för Nordens folk, den är nu genom skaldens bortgång afslutad. Helt säkert har då hos många vaknat en önskan att af denna författarverksamhet erhålla en möjligast fullständig bild uti en likformig och ordnad upplaga af skaldens samtliga arbeten. Denna önskan tillmötesgås af den samling, hvilken under titel

Samlade Skrifter

af

ZACHARIAS TOPELIUS

från och med början af April kommer att utgifvas på under-teknads förlag.

För en sådan samling hade redan författaren själf före sin bortgång träffat vissa dispositioner. Sålunda har han uttalat den önskan, att i samlingen borde ingå, utom hvad som redan är tryckt, blott ett urval af hittills otryckta eller osamlade skrifter. Men äfven med beaktande af denna anvisning kommer samlingen att erbjuda mycket, som för flertalet af vår tids läsare ej blott är *fullkomligt nytt*, utan äfven låter Topelius' författarpersonlighet framstå mer mångsidig än hittills.

(Forts. sid. 15.)

Profsidor

ur

Topelius' Samlade Skrifter.

Serien I: Lyriska och Dramatiska diktverk.

Finska rytteriets marsch i trettiåra kriget.

I.

Den snöiga nord är vårt fädernesland;
där sprakar vår härd på den stormiga strand,
där växte vid svärdet vår seniga arm,
där glödde för tro och för ära vår barm.

Vi vattnade i Nevans bad vår frustande häst,
han samm öfver Weichseln så glad som till fest,
han bar öfver Rhen vårt hämnande stål,
han drack utur Donau kejsarens skål.

Och rida vi fram öfver slätter och däld,
så springa ur hofvarna gnistor af eld,
så haglar vårt hugg som ett hammarslag,
så ljusnar för världen en framtids dag.

II.

Var tröst, du som som suckar i mörker och band!
 Vi komma, vi komma, vi lösa din hand.
 Där pustar ej träl i vår frostiga nord;
 friborne vi rida i fält för Guds ord.

Vid Breitenfeld vi togo Pappenheim i vår famn;
 vi skrefvo på Kronenbergs brynja vårt namn,
 vi svedde grått skägg för Tilly vid Lech;
 vi blödde med kungsblod vid Lützens häck.

Och rida vi långt från vårt nordliga spår
 till glödande drufvor och blödande sår,
 så smattra trumpeterna segerbud;
 hugg in, tappra led! Fram! Med oss är Gud.

Ballad ur operan Kung Karls jakt.

Och hafvets unga tärna, hon gick en kväll så varm
 vid Ålands haf att bada sin svanehvita barm,
 med blommor i hågen.
 Och skogen var så härlig, och stranden var så grön,
 och alla vackra stjärnor de skeno klart i sjön,
 och sången flög öfver vågen.

Och hafvets unga tärna, hon tänkte i sitt sinn':
 Ack, hade jag en vän, som jag kunde kalla min
 med blommor i hågen,

och alla vackra stjärnor och alla pärlors glans
 och mitt palats af silfver och guld, de vore hans
 och sången flög öfver vågen.

Och just när sången klang öfver berg och sjö och land,
 kom skogens unge konung allt ned till Ålands strand
 med blommor i hågen.

— Du skönaste bland tärnor, säg, vill du bli min brud?
 Jag ger dig bergens skatter och ängens blomsterskrud.
 Och sången flög öfver vågen.

Men hafvets unga tärna, hon log så ömt och godt:
 Hvad skall jag, herre konung, med dina berg och slott
 med blommor i hågen?

Ditt slott är gröna skogen, och mitt är böljan blå,
 och fast vi evigt älska, vi evigt skilda gå!
 Och sången flög öfver vågen.

1851.

På Roines strand.

Hjorden betar, och klockan klingar,
 klockan klingar på Roines strand.
 Svanen flyger med hvita vingar,
 flyger ensam vid molnets rand.
 Vårens vindar i löfven gå,
 solen skiner, och sjön är blå;
 men jag sjunger min långa längtan,
 sjunger ensam vid Roines strand.

Profsidor

ur

Topelius' Samlade Skrifter.

Serien II: Fältskärens Berättelser.

2. Ädlingen utan namn.

Vid daggryningen den 8 September var hela svenska lägret i en glad rörelse. Segern var viss, från alla håll inlupo underrättelser om kejsrerliga härens totala förskingring. Konungen lät en del af rytteriet förfölja fienden, medan den öfriga hären fick det angenäma uppdraget att plundra Tillys läger, som ordentligt skiftades i lotter. Omäteligt var bytet; mången blef här en rik man till dödedagar. Allt var rörelse och lif, de döde fingo i hast sin graf, de sårade glömde sin smärta. I den klara septembermorgonen vimlade hela den vida slätten af jublande skaror till häst och fot, och här, om någonsin, kunde man tillämpa v. Beskows uttryck, att »luften kändes af segerfanor sval».

Konungen hade tillbragt natten i en vagn. Sedan han hållit bön och utdelat dagens närmaste order, lät han kalla till sig flera af dem som under striden hade utmärkt sig mest. Där belönades mången tapper bragd med ära och befordran. Men högre än all annan lön var den inre tillfredsställelsen och bifallet af den hjälte, som hela Europa nu lärde sig att beundra.

Bland de särskildt hitkallade var äfven en ung man, som i denna berättelse spelar en framstående roll. Gustaf Bertila var endast tjugu år; hans hjärta slog i detta ögonblick högre än det slagit under stridens blodigaste vimmel. Han anade väl att konungens ädelmod icke skulle tillräkna honom hans brott emot gifna order i stridens hetta, men han rodnade och bleknade under ovissheten om konungens afsikt med denna audiens, som redan i sig själf innebar en så stor utmärkelse.

Konungen hade låtit uppslå sitt tält under en af de stora almarna vid Gross Wetteritz, ty alla byggnader i närheten voro dels nedbrända, dels nedskjutna af vän och fiende. Efter en half timmes väntan blef Bertila införd i tältet. Gustaf Adolf satt på en tältstol med armen stödd mot ett bord, belastadt med kartor och papper. Han var, som bekant, storväxt och korpulent; den åtsittande kyllern gaf åt hans former ett än mera fylligt utseende. När Bertila inträdde, lyftade konungen sina milda uttrycksfulla ögon från en nyss undertecknad dagorder och fixerade den unge ryttaren med en genomträngande blick. Gustaf Adolf var något närsynt; en viss ansträngning att vid första anblicken igenkänna en person plägade vid möten med mindre bekanta gifva hans blick en skärpa, som genast åter förgick.

— Du heter Bertila? yttrade konungen, likasom för att förvissa sig att han i går hört rätt.

— Ja, ers majestät.

— Son af gamle Aron Bertila i Kyro?

— Ja, ers majestät.

— Äldern?

— Tjugu år.

Konungen fixerade honom med ett tvekande uttryck.

— Hans son, sade du?

Den unge ryttaren bugade sig rodnande.

— Besynnerligt!

Konungen uttalade detta ord likasom omedvetet och syntes ett ögonblick tankfull. Därpå återtog han lifligt:

— Hvarför har du icke förr låtit anmäla dig hos mig? Din far har gjort min fader och riket stora tjänster. Han lefver då än?

— Han lefver, tacksam för ers majestäts godhet.

— Verkligen?

Detta ord, liksom det förra, liknade snarare en undsluppen hemlig tanke, än en fråga till åhöraren. Den unge Bertila kände blodet alltmera uppstiga på sin kind, och konungen märkte det.

— Din far och jag ha engång varit oense, tillade konungen, under det att läpparna logo, medan ett lätt moln beskuggade hans ögonbryn. — Dock, fortfar han, är allt detta längesedan glömdt, och det gläder mig att en så förtjent man har en så tapper son. Du var med bland de sjuttio finnarne vid Demmin?

— Ja, ers majestät.

— Och man har icke anmält dig till befordran?

— Min öfverste har lofvat ha mig i åtanke.

— Din konung glömmmer aldrig en trogen tjänst. Gustaf Bertila, jag har nyss undertecknat din fänriksfullmakt. Tag den och fortfar att tjena med ära!

— Ers majestät! stammade den unge ryttaren!

— Jag har ännu ett ord att säga dig. Ditt förhållande i går var emot order.

— Ja, ers majestät.

— Jag vill att mina soldater lyda punktligt. Likväl har man sagt mig att du steg af hästen vid foten af den brantaste kullen, för att fortare komma upp.

— Det är sant, ers majestät.

Profsidor

ur

Topelius' Samlade Skrifter.

Serien III: Saga och Historia.

Hertiginnan af Finland.

2. Prinsessan Törnrosa.

Rådsmanskan Merthens kvinnliga gäster hade emellertid dragit sig undan till sängkammaren — en rådmans våning bestod då af stuga, sängkammare, barnkammare och kök — samt undfägnades där med tevatten. Tillredningen af denna från Holland nyligen införda lyxartikel var lika sinnrik som enkel. En nypa af den kinesiska växten blandades med stött kardemumma och bittermandel samt lades i en silfverkanna, som fylldes med kokhett vatten. Därifrån serverades teet i de förut nämnda knäpporna och dracks på bitsocker. För dem, hvilka föredrogo honung framför det dyra sockret, fanns en silfverskål fylld med denna läckra produkt af Nådendals bikupor. När tekannan var tömd, slogs nytt vatten på den urkokta blandningen, så länge någon gäst återstod att betjena, och slutligen undfägnades pigor och barn med den fjärde eller femte påhållningens kraftiga innehåll. Äfven de kvinnliga tungornas band var nu ändtligen löst. Man tog sin skada igen, brydde den unga lagmanskan, undrade om Heldten funnit sin nedgräfna skatt,

tvistade om den förmånligaste humlen och den bästa tysksåpan samt beskifvade sig öfver smöret, som stigit i pris från tre ända till tolf daler pundet. Slutligen ville man se syster Merthens barn.

Barnen infördes af deras sköterska, gamla Valborg, en lång, mager och kantig kvinna i snäf svart yllekljöl, blårandigt förkläde, grå tröja kantad med röda band, snäf röd mössa och blå halsduk. Hon var änka och såg ut att kunna taga sin karl i kragen, men det fanns något godt i hennes bistra bruna ögon och den lugna omsorg, med hvilken hon bar det minsta barnet på armen.

Syster Merthen hade vid denna tid fyra små flickor: Anna, Eva, Lotta och Karin, den äldsta nio, den yngsta ett år. De voro alla utstyrda med nystrukna bröstlappar af vit kambrick; de yngre i röda mössor, knutna med band under hakan, de äldre med bart, slätadt hår. Modern var själf en vacker kvinna, och döttrarna vansläktades icke från henne. Två voro blonda, tysta och stillsamma; den andra och fjärde i ordningen mörkögda, mörkhåriga, lifliga, bullersamma. På den sjuåriga Eva tycktes naturen hafva slösat sina rikaste gåfvor; man kunde ej se något täckare än denna lekfulla gratie, yr som en kattunge.

De tre äldre voro dresserade att med en knyck, som skulle föreställa nigning, kyssa sina vördade mostrar på hand. När denna skyldighet väl var undanstökad, lyftade den sköna lagmanskan Björkegren Eva på sitt knä, kysste henne på kinden och sade:

— Vet du, att jag är din gudmor?

— Ja, sade flickan.

— Nå då tror du visst, att jag har något godt i min kjolsäck?

Flickan svarade icke. Hennes ögon tindrade vid åsynen af en dyrbar diamantnål, som gudmodern bar vid sin barm.

— Hvad säger du om detta? återtog lagmanskan, i det hon framtog ur kjolsäcken ett stycke af mid-dagens tårta, inlindadt i den fina holländska näsduken.

Eva grep tårtan, bröt den i tre delar, hoppade ned, räckte sina systrar de lockande bitarna, gömde intet för egen räkning och återvände därpå till gudmodern, för att leka med hennes bröstnål.

— Eva är för godhjärtad, smålog lagmanskan. Hvad hon än blir, rik blir hon aldrig.

— Eva tycker mera om syster Björkegrens bröstnål, anmärkte den obetitlade mor Wechter, köpmansfrun, som var gudmor åt Anna och såg sig förekommen af Eva med lagmanskans tårta.

— Syster Björkegren har lärt henne att tycka om diamanter, inföll rådmanskan Nidelberg, som åter var gudmor åt Lotta Merthen och sysselsatt att mata det bleka barnet med en dufva af kandisocker.

— Är det möjligt att syster Björkegren gifvit sin guddotter en högst sällsynt och dyrbar faddergåfva? frågade assessorskan Lostjerna, hvilken, nyligen hitflyttad, ännu icke var invigd i stadens småskvaller.

— Jag gaf henne några brasilianska juveler, svarade lagmanskan värdslost. Farbror Hans har köpt dem för mindre än halfva värdet af en engelsk kapare, som tog dem i spanska sjön.

Man begärde få se det sällsynta smycket. Det var en konstrikt arbetad agraff af guld med 128 juveler.

— Men ett sådant smycke är ju för en prinsessa! utropade assessorskan med okonstlad förvåning.

Profsidor
ur
Topelius' Samlade Skrifter.
Serien IV: Smärre Skrifter.

Blad ur min tänkebok.

Hemmet.

Familjen, samhället, staten motsvara i unga år hemmet, skolan, fäderneslandet. Jag definierar dem icke, jag belyser dem ur min uppfattning.

Jag har utgått från ett älskadt hem, som fortfor att vara min rot intill mitt femtionde år. Jag skildes alltid med saknad från detta hem, jag återvände alltid med längtan dit. Efter min fader, som vid mitt trettonde år bortkallades från sitt arbete för fäderneslandet, ägde jag kvar en mor, som jag älskade öfver allt annat på jorden. Jag bad vid den gamla rönn, under hvilken tvenne späda bröder lågo begrafna, men jag hade fått behålla en syster, mycket olika mig i lifsuppfattning, och likväl så kär, att aldrig en meningsolikhet grumlat vår endräkt. Jag fann en maka, min själs förtrogna i sorg och glädje, och Gud gaf oss goda, begåfvade barn, som delat med oss sorg, glädje och hopp, barn intill tredje och fjärde led. Vi hade dagens bröd i stadig förtröstan på Herren vår herde. Oss förunnades mycken vänskap och mycken kärlek, hälsa, arbetskraft och anslående verksamhet. När jag härtill lägger det eviga lifvets frön,

som min fader och moder tidigt utsådde, och Guds änglavakt i tuktan och hugnad, är min uppfattning af hemmet afslöjad i sin rot.

Jag kan ju icke uppställa mitt lyckliga hem som en norm för alla hem, men jag kommer vid jämförelser till det resultat, att hemmets inflytande är grundläggande i godt eller ondt för hela vårt lif. Dess intryck kvarstå outplånliga genom alla skiftande erfarenheter intill lifvets ände. Min moder dog vid sjuttiosju års ålder, och i hennes sista ögonblick, när allt mellanliggande låg förgätet, gingo hennes tankar åter tillbaka till barndomshemmet, när hon var tio år gammal.

I fader, moder och syskon lära vi först älska människorna. Med hästen, hunden, lammet, fåglarna bli vi förtrogna med djuren och skapelsen. Vår hemgårds björk, vår barndoms sjö, vår sorlande bäck äro de förste, som lära oss älska fäderneslandet. När jag hemkom som barn från skolan, omfamnade jag i öfversvallande fröjd mina aspar i trädgården; de utbredde öfver mig sina grenar och hälsade mig med sina susande löf. Ur dessa träd växte mitt land och mitt folk; ur vindens sus i löfven talade till mig naturens språk.

Städernas barn, som flytta i hyrda våningar, uppväxa utan denna uppfostrande kärlek till ett bofast hem. Familjen är för dem fäderneslandet, men om familjens medlemmar äro förlorade på ämbetsrummet eller i sällskapskretsarna, återstå för barnen endast intrycken af tjänstefolket, kamraterna, boken. Dessa barn utsättas för faran att uppväxa till egoister med trång tankegång. En vän kan vägleda dem, en fosterländsk fest gifva deras tankar en upphöjdare riktning, men barndomens intryck jaga hvarandra i ständig omväxling, och goda föredömen behöfva, som sagorna, ständigt upprepas.

Hem utan gudsfruktan uppfostra barn utan botten. Hem, där religionen är konvenans, uppfostra söndagskristna. Hem med tvång att åhöra predikningar, som barnen icke förstå, uppfostra skrymtare. Svordom, tråtor, förtal, skvaller, oordning, osanning i hemmet inplanta hos barnen samma fel. »Små grytor ha också öron.» Det ord som man minst förmodat, har kvarstannat och gror. Hvad angår hemmets disciplin, är min erfarenhet, att all öfverdrift framkallar reaktion. Hårda, häftiga föräldrar och oförnuftig aga söker ett barn undkomma med nödlögner och ögontjenst. Efterlåtenhet framkallar olydnad, favoritskap öfvermod och afund. Kältande förmaningar uppfostra likgiltighet. Mycket pedagogiske fäder uppställa som uppfostrans regel en frihet utan annan gräns, än uppenbart lagbrott och öppet trots. Jag har sett flera dåliga än goda följder af detta system. Det är att lämna ventilerna öppna för alla vindar. Inflytanden komma från alla håll och behöfva en norm i hemmet. Min erfarenhet är, att aga är berättigad för osanning och uppsåtlig olydnad från tredje till sjunde året för alla, och för gossar till tolfte eller trettonde året. Mildare straff, såsom arrest (icke i mörkt rum), skamvrå och tvånget att bedja om förlåtelse, afpassas efter graden af fel. Kärleken är icke kärlek, om den ej förenas med tuktan. Barnet bör se föräldrarna sörja öfver deras olydnad. »Väx utan tukt, dö utan ära.»

Om hemmets inverkan icke är lika afgörande för den vuxna människan, behåller det alltid ett mäktigt inflytande. Gif henne ordning, renlighet, trefnad, fridfullt, kärleksfullt samlif, och hon skall ej behöfva söka nöjet ute i alla dess gröfre och finare former. Gif henne motsatsen, och hon skall fly det hem, där hon vantrifves och som för henne blott är en nödtvungen sofplats.

Sålunda skall samlingen af de *lyriska dikterna* vinna en anseelig tillökning, härrörande från olika skeden af Topelius' författarskap. Ett särskildt intresse kommer denna samling att erbjuda därigenom att *dikterna ordnas i tidsföljd*, och man sålunda skall kunna följa skaldens utveckling och hans ställning till tidens idéer och händelser under hela den långa tid hans produktioner omfattar.

Vidare skola i samlingen ingå skaldens *psalmer*, flere otryckta eller numera svårtillgängliga *dramatiska arbeten*, *resebref* m. m.

Med lifligt intresse deltagande i sin tids kulturlif, har Topelius äfven i flere *uppsatser och tal* behandlat viktiga samhällsfrågor. I det urval af sådana uttalanden, som i samlingen skall ingå, skola nutidens läsare säkert med glädje taga kännedom om skaldens upphöjda och framsynta åskådningssätt rörande hans fosterlands ställning och uppgift i historien, äfvensom rörande uppfostran, folkbildning, kvinnosaken m. m. Dessutom skola i denna afdelning inrymmas *karaktistiker* af Runeberg och Fr. Cygnæus, *tidsskildringar* och *dylikt*.

Hvad beträffar redigeringen af denna samling kan nämnas, att särskild uppmärksamhet öfverallt skall ägnas åstadkommandet af den möjligast bästa och korrekta *text*, hvarjämte till denna text fogas alla möjliga *upplysningar*.

Slutligen skall till samlingen ansluta sig en *lefnadsteckning*, sammanställd med användande af alla till buds stående källor, bland hvilka särskildt kan nämnas ett rikt *själfbiografiskt material* (dagböcker, bref, anteckningar m. m.), som af skaldens arfvingar och andra för detta ändamål upplåtits.

Utgifvandet ombesörjes af *d:r Valfrid Vasenius*, hvilken skalden själf under sin lifstid härtill utsett.

Utgifvandet af

Z. Topelius' Samlade Skrifter

kommer att ske i *häften* om 5 tryckark, till tryck och format i likhet med detta profhäfte och till det billiga pris af **75 penni** för häftet.

Då emellertid, äfven med detta låga pris, verket i anseende till sitt betydliga omfång (sannolikt omkring **100 häften**), ej för alla blir lätt att i dess helhet anskaffa, kommer subscription att öppnas såväl å hela samlingen, som å enskilda *serier*, ungefärligen sålunda att

Serien I omfattar *Lyriska och dramatiska diktverk*,

Serien II *Fältskärens Berättelser*,

Serien III *Saga och Historia* omfattande öfriga *Historiska romaner och berättelser*, samt

Serien IV *Smärre Skrifter af blandadt innehåll (Berättelser från våra dagar, Resebref, Tidsskildringar, Uppsatser och tal rörande skilda ämnen, Evangelium för barnen, Blad ur min tänkebok)* m. m.

Omfånget af dessa serier kommer naturligtvis att bli något olika, dock är antagligt att ingen serie tordé mycket öfverskrida 25 häften.

Lefnadsteckningen erhålles till subscriptionspris äfven af dem som subskriberat å enskilda serier.

Utgifvandet börjar samtidigt med *1:a häftet* af *Serien II Fältskärens Berättelser* och *1:a häftet* af *Serien III Saga och Historia*, där *Hertiginnan af Finland* begynner, en af Topelius' allra berömdaste och älskvärdaste böcker, men dock mindre känd.

Helsingfors i Mars 1899.

G. W. EDLUND.

Att urklippas och till

bokhandel insändas.

Härmed anhåller undertecknad få anteckna sig som subskribent på **Zacharias Topelius' Samlade Skrifter**:

Serien I. II. III. IV.

(Den serie som icke önskas torde öfverstrykas.)

Namn: .....

Ort: .....